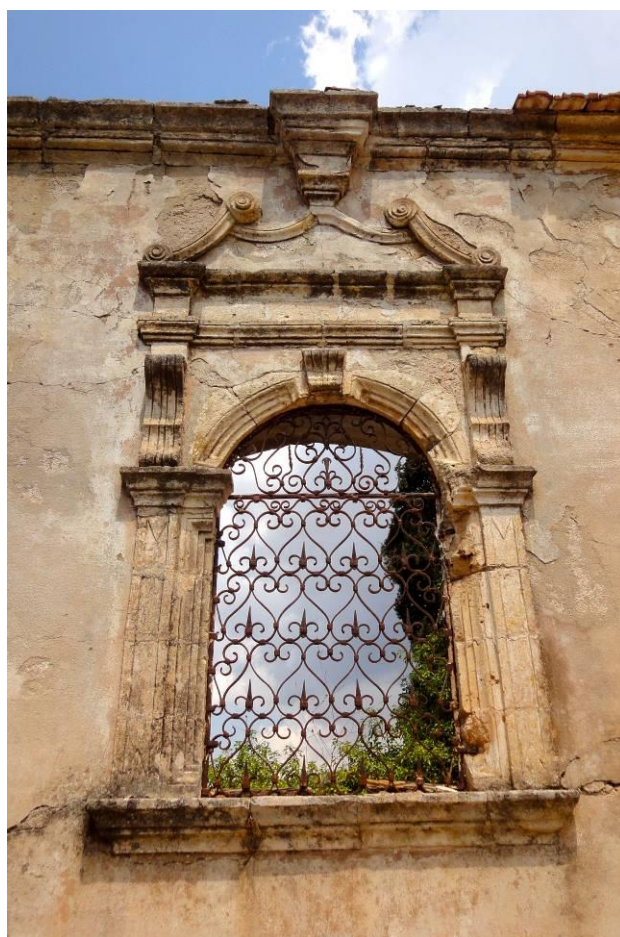

**ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ**

**ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ ΔΙΑΣΩΣΗΣ ΜΝΗΜΕΙΩΝ
ΤΗΣ ΚΕΦΑΛΟΝΙΑΣ**

*Καθολικό Ι. Μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου στα Σίσια,
Άγιος Σπυρίδων στον οικισμό Κάστρο Αγίου Γεωργίου*

ΑΘΗΝΑ 2013

Περιεχόμενα

1. Η Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού	3
2. Το Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς (ΣΑΚ)	3
3. Η πρωτοβουλία του ΣΑΚ για την διάσωση μνημείων της Κεφαλονιάς, <i>Κ. Κουτσαδέλης</i>	6
4. Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου στα Σίσια, <i>Κ. Κουτσαδέλης</i>	8
5. Καθολικό Μονής Σισίων: Τεχνική έκθεση δομική επικινδυνότητας, <i>Γ. Θωμάς</i>	14
6. Ο Άγιος Σπυρίδων στο Κάστρο του Αγίου Γεωργίου, <i>Κ. Κουτσαδέλης</i>	16
7. Άγιος Σπυρίδων: Τεχνική έκθεση δομικής επικινδυνότητας, <i>Γ. Θωμάς</i>	21
8. Ενδεικτική Βιβλιογραφία	22

1. Η Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος και Πολιτισμού

Η Ελληνική Εταιρεία Περιβάλλοντος & Πολιτισμού – σωματείο μη κερδοσκοπικό, μη κυβερνητικό – ιδρύθηκε το 1972 από τον Κώστα και την Λυδία Καρρά και έκτοτε αγωνίζεται για την διάσωση και ανάδειξη της πολιτιστικής μας κληρονομιάς, την προστασία των οικοσυστημάτων και της οικολογικής ισορροπίας, καθώς και για την προώθηση της αειφόρου χρήσης των φυσικών και ενεργειακών πόρων της χώρας. Στην προσπάθεια μας αυτή στηριζόμαστε στην συνδρομή και συνεργασία χορηγών, επιστημόνων, εθελοντών, μελών και φίλων μας.

2. Το Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς (ΣΑΚ)

Η προστασία της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς αποτελεί έναν από τους κύριους στόχους της Ελληνικής Εταιρείας. Με αναστηλωτικές επεμβάσεις, μεταξύ άλλων, στη *Νέα Μονή Χίου*, στον *Όσιο Λουκά Βοιωτίας* και στο καθολικό της *Μονής Σωτήρος στον Χορτιάτη* Θεσσαλονίκης, καθώς και με κινητοποιήσεις για την προστασία παραδοσιακών οικιστικών συνόλων, όπως η *Πλάκα* και η *Υδρα*, έχει πετύχει την διάσωση και ανάδειξη πλήθους μνημείων.

Το Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς (ΣΑΚ) ιδρύθηκε το 1995 και δραστηριοποιείται στους εξής τομείς:

α) Πρότυπη αναστήλωση και ανάδειξη μνημείων που κινδυνεύουν. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αναστηλωτικών έργων, με χορηγίες ιδιωτών ή κοινωφελών ιδρυμάτων (π.χ. Ίδρυμα Λεβέντη, Ίδρυμα Νιάρχου), αποτελούν το Καμπαναριό του Αγίου Γεωργίου των Ελλήνων στην Βενετία, η Κόκκινη Εκκλησία/ Kizil Kilise στην Καππαδοκία, ο Άγιος Ιωάννης ο Ελεήμων στο Λυγουριό Αργολίδος, ο Άγιος Νικόλαος στην Καστάνια Μάνης, η βόρεια πτέρυγα της Μονής Αγίου Λαυρεντίου στο Πήλιο, το καθολικό της Μονής Σωτήρος στο Αλεποχώρι Αττικής, ο Άγιος Γεώργιος ο Καθολικός και η Αγία Κυριακή στην Παλαιοχώρα Αίγινας, καθώς και ο δίδυμος ναός Αγίας Άννης και Κοιμήσεως της Θεοτόκου στα Ταίρια Μονεμβασίας. Το ΣΑΚ χρηματοδότησε, επίσης, την συντήρηση των τοιχογραφιών της Τράπεζας της Μονής Αγίας Αικατερίνης στο Σινά και του Αγίου Χαραλάμπους στο Πέραμα Ιωαννίνων. Σε εξέλιξη είναι τα έργα αποκατάστασης του Αγίου Πέτρου στην Καστάνια Μάνης και της Αγίας Κυριακής στην Απείρανθο Νάξου.

β) Μελέτες αποκαταστάσεως μνημείων, όπως η Αγία Σοφία-Οδηγήτρια στην Μονεμβασία, ο Άγιος Τίτος στην Γόρτυνα Κρήτης, ο Άγιος Νικόλαος στον Οξύλιθο Ευβοίας και το Κάστρο Λεονταρίου.

γ) Δράσεις για την διάσωση μνημείων. Το ΣΑΚ έχει αναλάβει πρωτοβουλίες για την διάσωση μνημείων σε όλη την Ελλάδα. Για παράδειγμα, στην περίπτωση του ***Πύργου στην Αγία Μαρίνα Κέας*** (4^{ος} π.Χ. αι.) με χρηματοδότηση που εξασφάλισε το ΣΑΚ πραγματοποιήθηκε η μελέτη και η επίβλεψη τοποθέτησης προστατευτικού ικριώματος, για την αποτροπή κατάρρευσης τμημάτων του μνημείου. Το ΣΑΚ χρηματοδότησε, επίσης, τις αποτυπώσεις των κτηρίων του ***κτήματος Τατοΐου*** και πέτυχε την κήρυξή τους ως μνημείων νεότερης πολιτιστικής κληρονομιάς, ενώ έκτοτε αμείωτο παραμένει το ενδιαφέρον του για την διάσωση και ανάδειξη του κτήματος.

Με παρεμβάσεις του ΣΑΚ διασώθηκαν αξιόλογα κτήρια που απειλούνταν με κατεδάφιση ή αλλοίωση, όπως τα κτήρια επί της οδού Διονυσίου Αεροπαγίτου 17 και 19, η Δημοτική Αγορά Χαλκίδος, το πρώην 401 Στρατιωτικό Νοσοκομείο Αθηνών, το ζυθοποιείο ΦΙΞ Θεσσαλονίκης, το σαπωνοποιείο της Κέρκυρας, η πολυκατοικία του μεσοπολέμου στην οδό Ζαλοκώστα 7, κ.α.

δ) Προγράμματα καταγραφής. Στο πλαίσιο της προστασίας της πολιτιστικής μας κληρονομιάς και της ευαισθητοποίησης του κοινού, το ΣΑΚ σχεδίασε και χρηματοδοτεί τα προγράμματα καταγραφής «***Το Μοντέρνο Κίνημα της Αθήνας***» και «***Μνημεία υπό Απειλή***» (www.mua.gr).

ε) Παρεμβάσεις για την σωτηρία των παραδοσιακών οικισμών, όπως η Ύδρα, για την προστασία της οποίας το ΣΑΚ έχει προσφύγει επανειλημμένως στο Συμβούλιο της Επικρατείας. Για την ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινωνιών και την ανάπτυξη ενός γόνιμου διαλόγου μεταξύ των εμπλεκόμενων φορέων, κατά την περίοδο 2012-14 διοργανώνονται ημερίδες σε Αθήνα, Σίφνο, Ιωάννινα, Βόλο, Χανιά, Ύδρα και Πάτμο με θέμα «***Προστασία Παραδοσιακών Οικισμών και Σύγχρονος Αρχιτεκτονικός Σχεδιασμός***».

στ) Υποτροφίες. Το ΣΑΚ έχει χορηγήσει πλήθος υποτροφιών σε αρχιτέκτονες και αρχαιολόγους για μεταπτυχιακές σπουδές στο Πανεπιστήμιο του York της Μεγάλης Βρετανίας στο αντικείμενο της συντήρησης και αποκατάστασης μνημείων. Ο επιτυχημένος θεσμός διήρκεσε πάνω από 25 έτη και έχει εκπαιδεύσει σειρά από αξιόλογους επιστήμονες, οι οποίοι διαδραματίζουν σημαίνοντα ρόλο στην αναστήλωση και αποκατάσταση των μνημείων στην Ελλάδα.

ζ) *Εκδόσεις βιβλίων και ενημερωτικών εντύπων* με κύριους στόχους την ενημέρωση και την ευαισθητοποίηση του κοινού σε θέματα πολιτισμού όπως οι τόμοι «*Εκκλησιαστική Αρχιτεκτονική*» και «*Περιβάλλον και Πολιτισμός*».

η) **Europa Nostra.** Η Ελληνική Εταιρεία αντιπροσωπεύει την Europa Nostra στην Ελλάδα, μίας ΜΚΟ πανευρωπαϊκής εμβέλειας η οποία με ένα εκτεταμένο δίκτυο επαγγελματιών και εθελοντών εργάζεται με προσήλωση για τη διαφύλαξη της πολιτιστικής κληρονομιάς της Ευρώπης. Το ΣΑΚ υποβάλλει προτάσεις για τα βραβεία πολιτιστικής κληρονομιάς που απονέμουν από κοινού κάθε χρόνο η Europa Nostra με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Χαρακτηριστικά πρόσφατα παραδείγματα είναι η βράβευση των έργων ανάδειξης των αρχαιολογικών χώρων του *Σκάρκου στην Ίο* (grand prix, 2008), της *Νικοπόλεως* (2009), της *Μεσσήνης* (2011) και του *Αγίου Ανδρέου στην Σίφνο* (2012). Βραβεία έχουν, επίσης, αποσπάσει τα έργα αποκατάστασης του *Εθνικού Αστεροσκοπείου Αθηνών* (2010), του *κτηρίου Αβέρωφ στο ΕΜΠ* (grand prix, 2012), και των *Προπυλαίων της Ακρόπολης* των Αθηνών (2013).

Πρόεδρος του ΣΑΚ είναι ο Παύλος Κρεμέζης, πολιτικός μηχανικός, Γραμματέας ο Δρ. Κωνσταντίνος Κουτσαδέλης, αρχαιολόγος, και ταμίας ο Ανδρέας Αντύπας, οικονομολόγος.

Επικοινωνία

Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς
Τριπόδων 28,
105-58, Αθήνα

Τηλ. 210 3225245, εσωτ. 3
Φαξ 210 3225240
E-mail: sak@ellinikietairia.gr

3. Πρωτοβουλία του ΣΑΚ για την διάσωση μνημείων της Κεφαλονιάς

(Κ. Κουτσαδέλης)

Το 2013 συμπληρώνονται 60 χρόνια από τους καταστρεπτικούς σεισμούς του 1953. Το Αργοστόλι, το Ληξούρι, η Σάμη και τα περισσότερα χωριά του νησιού ισοπεδώθηκαν, ενώ ό,τι δεν κατέρρευσε από τους σεισμούς, συχνά καταστράφηκε από τον Στρατό και τους εργολάβους στα πλαίσια της ανοικοδόμησης. Το πλήγμα υπήρξε τεράστιο σε πολλαπλά επίπεδα, αφού «*το πρόσωπον, η φυσιογνωμία του νησιού ήλλαξε, η ψυχή και η αισθητική του έπαθεν, η υψηλοφροσύνη, η αρχοντιά όλων των τάξεων εμειώθη*» (Φωκάς-Κοσμετάτος 1962: 22).

Παρά την καταστροφή, ορισμένα χαρακτηριστικά παραδείγματα αγροτικών οικιών και εγκαταστάσεων (π.χ. ελαιοτριβεία, μύλοι), καθώς και εκκλησιαστικών μνημείων έχουν διασωθεί. Η κατάσταση, όμως, πολλών εξ αυτών είναι ιδιαιτέρως επιβαρυνμένη, λόγω της χρόνιας εγκατάλειψης και των αλληπάληλων σεισμικών δονήσεων, ενώ τα μέτρα προστασίας τους είναι συνήθως ανύπαρκτα. Δεδομένης της μεγάλης σεισμικότητας της περιοχής, σημαντικά προσεισμικά κτήρια του νησιού είναι πολύ πιθανόν να καταρρεύσουν κατά τα επόμενα χρόνια.

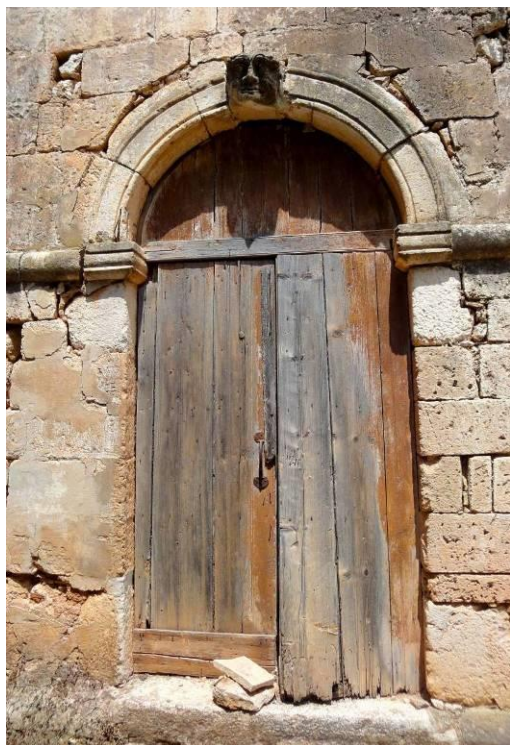
Έστω και με καθυστέρηση δεκαετιών, η ανάδειξη και προστασία προσεισμικών μνημείων του νησιού θα είχε πολλαπλά οφέλη, σε επίπεδο οικονομικό, πολιτιστικό και εκπαιδευτικό. Όχι μόνον θα δημιουργηθούν νέοι πόλοι προσέλκυσης επισκεπτών, με αντίστοιχα οικονομικά οφέλη για την τοπική κοινωνία, αλλά και οι κάτοικοι του νησιού θα επανασυνδεθούν με το παρελθόν τους, αφού στα μνημεία αυτά αντικατοπτρίζεται η ιστορική και πολιτισμική πορεία του νησιού.

Είναι ανάγκη, λοιπόν, δυνάμεις την κοινωνίας των πολιτών να αναλάβουν δράση, σε συνεργασία με τους αρμόδιους φορείς της πολιτείας για την προστασία της αρχιτεκτονικής παράδοσης της Κεφαλονιάς. Οι προσπάθειες θα πρέπει να εστιασθούν τόσο σε κτήρια κοσμικά, που σώζονται μεμονωμένα ή ως σύνολα εντός προσεισμικών οικισμών (π.χ. Δρακοπουλάτα, Φάρσα, παλαιά Βλαχάτα, παλαιά Βαλσαμάτα, κ.α.), όσο και σε μνημεία εκκλησιαστικά.

Για τον λόγο αυτό το Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς επέλεξε τέσσερα μνημεία, στην διάσωση των οποίων θα επικεντρωθούν οι προσπάθειές του: α) *το καθολικό της Μονής Σισίων*, β) *τον ναό του Αγίου Σπυρίδωνος στο Κάστρο του Αγίου Γεωργίου*, γ) *την Μονή Αγίων Φανέντων στη Σάμη*, και δ) *το αρχοντικό της οικογένειας Βαλλιάνου στις Κεραμειές*.

Η επιλογή των παραπάνω κτηρίων, τα οποία συμπεριλαμβάνονται και στον Διαρκή Κατάλογο Κηρυγμένων Μνημείων, έγινε με *κριτήριο* την αρχιτεκτονική και ιστορική τους αξία, την επικινδυνότητα της κατάστασής τους, και την δυνατότητα κινητοποίησης ευρύτερων δυνάμεων της τοπικής κοινωνίας. Το καθολικό της Μονής Σισίων, ο Άγιος Σπυρίδων και η Μονή των Αγίων Φανέντων αποτελούν εξαιρετικά δείγματα αρχιτεκτονικής της εποχής της Ενετοκρατίας στο νησί. Η οικία Βαλλιάνου, η οποία έχει παραχωρηθεί στον Δήμο Κεφαλονιάς με στόχο την δημιουργία βιβλιοθήκης, είναι ένα από τα λίγα διασωθέντα από τους σεισμούς αγροτικά αρχοντικά. Συνδέεται άμεσα με την οικογένεια των μεγάλων ευεργετών, με χρηματοδότηση των οποίων ανεγέρθη το κτήριο της Εθνικής Βιβλιοθήκης στην Αθήνα και υλοποιήθηκαν πλήθος έργων στην Κεφαλονιά (π.χ. Βαλλιάνειος Σχολή Κεραμειών, Εμποροναυτική Σχολή Αργοστολίου, Επαγγελματική Σχολή Ληξουρίου, Νοσοκομείο Αργοστολίου, κ.α).

Στόχος είναι η εξασφάλιση πόρων, σε πρώτο στάδιο για την εκπόνηση των μελετών αποκατάστασης, οι οποίες θα πρέπει να λάβουν την έγκριση του ΚΑΣ/ ΚΣΝΜ. Σε δεύτερο στάδιο θα επιδιωχθεί η ένταξη των έργων αποκατάστασης σε κάποιο ευρωπαϊκό πρόγραμμα ή, αν αυτό δεν καταστεί εφικτό, η εξασφάλιση των απαιτούμενων πόρων, μέσω χορηγιών, για την αποκατάσταση και ανάδειξη των μνημείων αυτών. Απώτερος στόχος μας είναι η πρωτοβουλία αυτή να αφυπνίσει δυνάμεις της τοπική κοινωνίας, ώστε να αναληφθούν και άλλες αντίστοιχες πρωτοβουλίες¹.

Εικ. 1. Ο πυλώνας του κωδωνοστασίου του Αγίου Σπυρίδωνος στο Κάστρο. Στην κλείδα του τόξου διακρίνεται ο «μώρος» – ανθρωπόμορφη κεφαλή με αποτροπαϊκό χαρακτήρα.

¹ Στόχος του ΣΑΚ είναι, επίσης, η ίδρυση πινακοθήκης στην Κεφαλονιά με έργα του Κεφαλονίτη ζωγράφου Στέρη (Γ. Σταματελάτου), ιδιοκτησίας Ελληνικής Εταιρείας.

4. Ιερά Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου στα Σίσια (Κ. Κουτσαδέλης)

α) Εισαγωγή

Η Ι. Μονή Κοιμήσεως της Θεοτόκου στα Σίσια, για αιώνες σημαντικό θρησκευτικό κέντρο της νήσου, ευρίσκεται στην Νότιο ακτή της Κεφαλονιάς, και συγκεκριμένα στο ανατολικό άκρο του όρμου του Λουρδά, σε μια πευκόφυτη περιοχή ιδιαίτερου φυσικού κάλους. Τα κτίσματα της προσεισμικής μονής καταστράφηκαν κατά το μεγαλύτερο μέρος τους από τους σεισμούς του 1953 με εξαίρεση το καθολικό, το οποίο διατηρείται κατά τις τρεις πλευρές μέχρι το ύψος της στέγης. Νέα μονή, στην οποία διασώζονται κειμήλια από την προσεισμική, κτίσθηκε σε υψηλότερο σημείο, 250 μέτρα μακρύτερα από το ερειπωμένο συγκρότημα.

Το καθολικό της προσεισμικής μονής, το οποίο έχει χαρακτηριστεί «προέχον βυζαντινό μνημείο» από το 1925 (ΠΔ 18-2-1925 - ΦΕΚ 61/Α/12-3-1925), αποτελεί ένα ιδιαιτέρως αξιόλογο δείγμα ενετικής αρχιτεκτονικής, στο οποίο συνυπάρχουν μορφολογικά στοιχεία της ιταλικής Αναγέννησης και του Μπαρόκ. Δυστυχώς, όμως, αν δεν ληφθούν άμεσα μέτρα στερέωσής του απειλείται με κατάρρευση, δεδομένης της υψηλής σεισμικότητας της περιοχής και των σοβαρών δομικών και στατικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει.

Εικ. 2. Αριστερά: Χάρτης της Κεφαλονιάς στον οποίο δηλώνεται η θέση της μονής. Δεξιά: Αεροφωτογραφία της μονής. Στο σημείο A είναι η προσεισμική μονή και στο σημείο B η μετασεισμική (πηγή google earth).

β) Ιστορική σημασία της Μονής

Σύμφωνα με την παράδοση, η Μονή ιδρύθηκε το 1218 από τον Άγιο Φραγκίσκο της Ασίζης. Ανεξαρτήτως της σύντομης παραμονής του Αγίου Φραγκίσκου στην Κεφαλονιά, η μονή φαίνεται ότι αρχικά συστάθηκε από μοναχούς του Τάγματος του Αγίου Φραγκίσκου (*Les Frères Mineurs*), οι οποίοι εγκαταστάθηκαν στον ελλαδικό χώρο μετά την κατάλυση της Βυζαντινής Αυτοκρατορίας κατά την Δ΄ Σταυροφορία (1204) (Κοσμετάτος 1966: 61). Κάποια στιγμή, που δεν μπορεί να προσδιορισθεί με ακρίβεια, οι καθολικοί μοναχοί εγκατέλειψαν την μονή, η οποία περιήλθε στα χέρια ορθόδοξων μοναχών. Η σύνδεση της μονής με την Ορθόδοξη Εκκλησία τεκμηριώνεται για πρώτη φορά σε έγγραφο της Ενετικής Γερουσίας του 1566, στο οποίο αναφέρεται ότι Έλληνες μοναχοί συνήθιζαν να διαβιούν στην μονή.

Η μονή Σισίων, λοιπόν, είναι ιδιαίτερος σημαντική για της ιστορία της Κεφαλονιάς, αφού την συνδέει με μία από τις σημαντικότερες φυσιογνωμίες του δυτικού χριστιανικού κόσμου, τον Άγιο Φραγκίσκο της Ασίζης, υπήρξε για αιώνες θρησκευτικό κέντρο του νησιού και αποτελεί παράδειγμα συνύπαρξης και αλληλεπίδρασης στον ίδιο χώρο της καθολικής και της ορθόδοξης παράδοσης.

γ) Το καθολικό της προσεισμικής μονής

Η χρονολόγηση του καθολικού της προσεισμικής μονής παραμένει προβληματική, αφού οι πηγές δεν μας διαφωτίζουν ως προς τον χρόνο ανέγερσής του, ενώ αρχαιολογικώς δεν έχει μελετηθεί επαρκώς. Ο ναός φαίνεται ότι είχε δύο οικοδομικές φάσεις και με βάση το διαθέσιμο αρχαιολογικό υλικό η πρώτη φάση μπορεί να χρονολογηθεί στο γ' τέταρτο του 17^{ου} αι. και η δεύτερη, κατά την οποία αποκτά και την μνημειακή μορφή του, στο α' τέταρτο του 18^{ου} αι. Παρ' όλα αυτά, δεν μπορεί να αποκλειστεί η ανέγερση του ναού σε προγενέστερη εποχή (Μπιρμπίλη 1991: 187-188, 193-194).

Ο ναός ανήκει στον τύπο της μονόκλιτης ξυλόστεγης βασιλικής, που ήταν ευρύτατα διαδεδομένος στα Ιόνια Νησιά. Οι εσωτερικές τους διαστάσεις είναι 6,92 x 17,73 μ., δηλ. έχει αναλογίες περίπου 1:2,5, ενώ το ύψος του μέχρι την στάθμη της στέγης είναι περίπου 7,5 μ. Ο χώρος του ιερού απολήγει σε ημικυκλική κόγχη στα ΒΑ., ενώ στην ΝΔ. στενή πλευρά ο ναός διέθετε γυναικωνίτη, ο οποίος έχει καταστραφεί. Ο προσανατολισμός του οικοδομήματος ΒΑ.-ΝΔ. οφείλεται στην διαμόρφωση του εδάφους.

Ο ναός ακολουθεί μορφολογικά πρότυπα της Ιταλικής Αναγέννησης και του Μπαρόκ, ενώ διατηρεί στοιχεία και γοτθικής αρχιτεκτονικής. Η ΝΔ. στενή όψη του μνημείου έχει καταστραφεί, μπορεί όμως να αποκατασταθεί βάσει παλαιών φωτογραφιών. Στο μέσον υπήρχε τοξωτό θύρωμα, παρόμοιο με αυτό της Ευαγγελιστρίας και του Αγίου Σπυρίδωνα στο Κάστρο (εικ. 16). Σε μεγαλύτερο ύψος ήταν συμμετρικά τοποθετημένα δύο τοξωτά παράθυρα, ενώ στο τύμπανο του αετώματος της στέγης υπήρχε κυκλικός φεγγίτης.

Οι δύο πλάγιες όψεις αποτελούν μία συνθετική ενότητα και ακολουθούν αναγεννησιακά πρότυπα (θύρα και παράθυρα), αν και επιβιώνουν σε αυτές στοιχεία γοτθικής αρχιτεκτονικής (φεγγίτες). Η ΝΑ. όψη διαρθρώνεται από δύο συμμετρικά τοποθετημένα τοξωτά παράθυρα και ένα επιβλητικό κεντρικό θύρωμα ανάμεσα τους, από λαξευτούς λίθους. Επάνω από το θύρωμα υπάρχει εξάφυλλος ρόδακας, ενώ ο τοίχος επιστέφεται με λίθινο γείσο. Η ΒΔ. όψη διαρθρώνεται από δύο παράθυρα, όμοιου σχεδίου και αναλογιών με τα παράθυρα της ΝΑ. όψης. Στην ανώτερη ζώνη της υπάρχουν τρεις εξάφυλλοι ρόδακες, ενώ επιστέφεται με γείσο ανάλογο με αυτό της ΝΑ. πλευράς. Η διάρθρωση κάθε μίας από τις δύο πλάγιες όψεις συμπληρώνεται με ένα μικρό τοξωτό παράθυρο για τον φωτισμό του ιερού (Μπιρμπίλη 1991: 188-193).

Εικ. 3. Φωτογραφία προσεισμικού καθολικού. Διακρίνεται η σωζόμενη ΝΑ και η ΝΔ. όψη, η οποία έχει καταστραφεί (αρχείο Φωκά-Κοσμετάτου).

Εικ. 4. *Η ΝΑ. όψη του ναού (2012).*

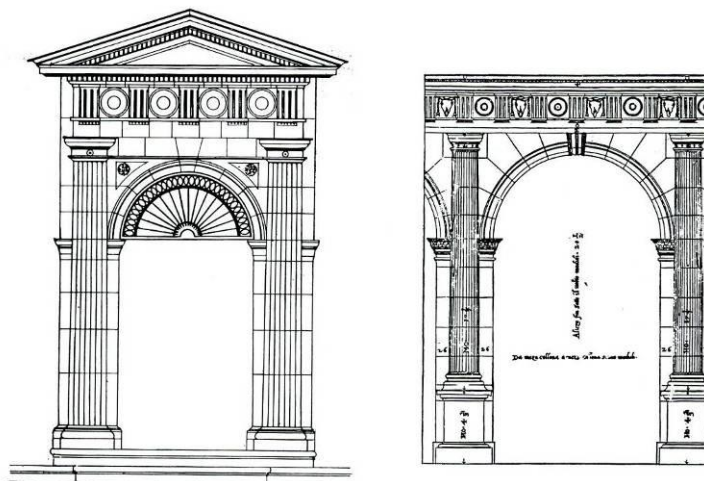
Εικ. 5. *Η ΝΑ. είσοδος (αριστερά) και παράθυρο της ΒΔ. όψης (δεξιά), του οποίου είναι εμφανής η επιβαρυνμένη κατάσταση (2012).*

Στον ΒΔ. τοίχο του ναού εφάπτεται και ο πυλώνας-κωδωνοστάσιο της μονής. Αποτελείται από μία απλή τοξωτή πύλη, επάνω στην οποία εδράζεται η βάση του κωδωνοστασίου. Ο κορμός του αρχικού κωδωνοστασίου είχε καταστραφεί πριν το 1953 και είχε αντικατασταθεί με κατασκευή από σκυρόδεμα, που μάλλον μιμνείτο σε γενικές γραμμές την αρχική κατασκευή.

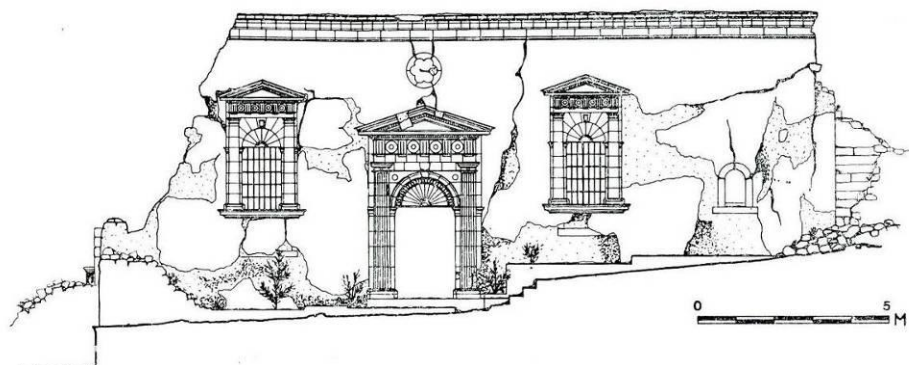
Οι δύο σωζόμενες πλάγιες όψεις του ναού, με τα εξαιρετικά επιμελημένα μορφολογικά τους στοιχεία (ανοίγματα, γείσο), τόσο σε επίπεδο σχεδιασμού όσο και κατασκευής, συντελούν στην δημιουργία ενός μνημειακού συνόλου που αποπνέει στιβαρότητα και επιβλητικότητα. Τα αρχιτεκτονικά πρότυπα του ναού θα πρέπει να αναζητηθούν σε μεγάλους Ενετούς αρχιτέκτονες του 16^{ου} αι., όπως π.χ. ο Α. Palladio και ο S. Serlio. Τα πρότυπα αυτά προσαρμόστηκαν στην κλίμακα και το πνεύμα του τόπου δημιουργώντας ένα μοναδικό οικοδόμημα, στο οποίο κυριαρχεί η αίσθηση του μέτρου και της ισορροπίας.

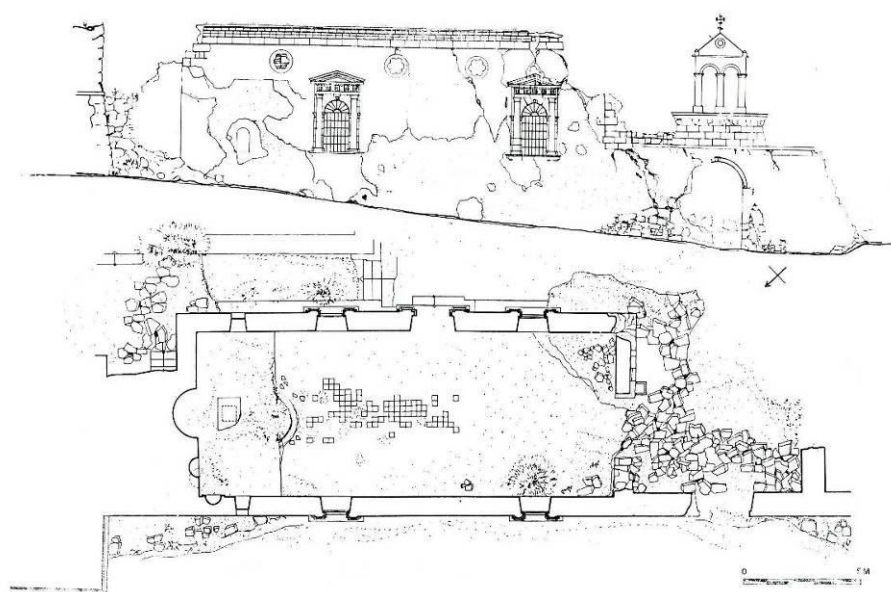
Εικ. 6. Η ΒΔ. όψη του ναού, στην οποία εφάπτεται ο πυλώνας-κωδωνοστάσιο της μονής (2012).

Εικ. 7. Θύρωμα ΝΑ.. όψη του καθολικού της Μονής Σισίων και τοσκανικός-δωρικός ρυθμός κατά Α. Palladio (Μπιρμπίλη 1991: 209, εικ. 14).

Εικ. 8. ΝΑ.. όψη του καθολικού της Μονής Σισίων, σχέδιο αποτύπωσης (Μπιρμπίλη 1991: 208, εικ. 12).

Εικ. 9. ΒΔ. όψη του καθολικού της Μονής Σισίων (άνω) και κάτοψη (κάτω), σχέδια αποτύπωσης (Μπιρμπίλη 1991:204, εικ. 3).

5. Καθολικό Μονής Σισίων: Τεχνική έκθεση δομικής επικινδυνότητας (Γ. Θωμάς)

Το καθολικό της Ι. Μονής Κοιμήσεως της Θεοτόκου Σισίων στην νότιο Κεφαλονιά είναι ένα από τα πλέον αξιόλογα μνημεία του νησιού, δεδομένης της αρχαιολογικής, αρχιτεκτονικής, ιστορικής, επιστημονικής και καλλιτεχνικής του αξίας. Η σημερινή κατάσταση του ναού ως δομήματος είναι τέτοια που δεν εγγυάται τη στατική του επάρκεια, θέτοντας κατά συνέπεια σε κίνδυνο την επιβίωση του κτηριακού κελύφους, καθώς και τη διαφύλαξη όλων των αξιών και τεκμηρίων (υλικών και άυλων) που συνδέονται άρρηκτα με αυτό.

Εξετάζοντας την υφιστάμενη κατάσταση του ναού, διαπιστώνουμε τα εξής. Η στέγη, η οποία είχε ξύλινο φορέα (ζευκτά) και κεράμωση, έχει εξολοκλήρου απολεσθεί. Η κατάρπτωση των τμημάτων της έχει συμπαράσχει αρκετά τμήματα της επίστεψης των τοίχων, καθώς και αρκετά από τα επιμελώς λαξευμένα αρχιτεκτονικά μέλη, που αντιστοιχούσαν σε κυματιοφόρα γείσα. Η απώλεια της στέγης και των τοίχων είναι σοβαρή, δεδομένου ότι δεν αρκεί να καταλογισθεί ως μια συνήθης βλάβη, αλλά πρέπει να συνεκτιμηθεί ως παράγων κατάργησης των συνθηκών δεσμού στην κορυφή των τοίχων. Με την απώλεια της στέγης οι τοίχοι δε φέρουν το απαραίτητο στοιχείο μίας έστω και στοιχειώδους διαφραγματικής λειτουργίας στην απόληξή τους. Το γεγονός ότι σημειώνονται ρηγματώσεις σε πολλά καίρια σημεία και αποκολλήσεις των εγκάρσιων τοίχων αποτελεί, επίσης, πρόβλημα δομικής ανεπάρκειας. Οι τοίχοι προσεγγίζουν τη λειτουργία ελεύθερα ιστάμενου προβόλου επί εδάφους, με όλα τα χαρακτηριστικά τρωτότητας σε εγκάρσια φόρτιση, π.χ. σε σεισμό.

Τα κυριότερα ζητήματα απωλειών μάζας εντοπίζονται στην ΝΔ. πλευρά του μνημείου, η οποία έχει καταρρεύσει ολοσχερώς. Οι καταρρεύσεις των τοίχων και οι ετοιμορροπίες των επισφαλώς κρεμάμενων λίθων ή τμημάτων δεν αφήνουν περιθώρια χρονοτριβής, δεδομένου ότι πολλά μνημεία παρόμοιας κατάστασης χάνονται ακαριαία, δίχως άλλη προειδοποίηση, πέραν της υπάρχουσας (χαρακτηριστικό παράδειγμα η πρόσφατη κατάρρευση του τρούλου του ναού Αγίου Γεωργίου Τροπαιοφόρου στον Ελαιώνα Μεγάρων). Εκτός από τις σημαντικότερες δομικές βλάβες, δεν πρέπει να υποτιμηθεί ο ρόλος του δικτύου των μικρότερων ρωγμών σε τοίχους, θύρες και παράθυρα, οι αποπλύσεις των κονιαμάτων και οι παραμορφώσεις των διαφόρων τμημάτων, που εισάγουν πρόσθετη ένταση στους τοίχους λόγω εκκεντρότητας.

Επείγει η προσωρινή υποστήλωση και αντιστήριξη των ετοιμορροπων τμημάτων, καθώς και η αντιμετώπιση της ανεξέλεγκτης βλάστησης στο εσωτερικό του ναού, χωρίς,

όμως, να αποτελέσει αυτό τροχοπέδη στην ταχεία ανάληψη δράσης για τη σύνταξη μελέτης συντήρησης και αποκατάστασης, καθώς και για την εκτέλεση των εργασιών αποκατάστασης (στέγη, ενέματα, ελκυστήρες, κλπ.).

Η κατάσταση του μνημείου επιβαρύνθηκε ακόμα περισσότερο μετά τους πρόσφατους σεισμούς (2014), και για τον λόγο αυτό το ΥΠΠΟ έλαβε προσωρινά μέτρα προστασίας (ξύλινα υποστυλώματα).

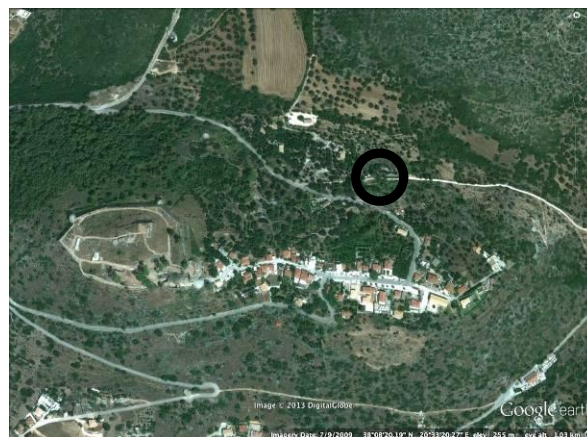

Εικ. 10. Η κόγχη του ιερού. Διακρίνονται ρηγματώσεις, καθώς και δένδρα στο εσωτερικό του ναού (2012).

6. Ο Άγιος Σπυρίδων στον οικισμό Κάστρο Αγίου Γεωργίου (Κ. Κουτσαδέλης)

Ο ναός του Αγίου Σπυρίδωνος στο Κάστρο του Αγίου Γεωργίου και το κωδωνοστάσιό του αποτελούν δύο από τα αξιολογότερα εναπομείναντα δείγματα ενετικής αρχιτεκτονικής στην Κεφαλονιά. Ο ναός επλήγη σοβαρά από τους σεισμούς του 1953, έχουν διασωθεί όμως ολόκληρη η νότιος πλευρά του, που αποτελούσε την κύρια όψη του μνημείου, καθώς και η ανατολική του. Το κωδωνοστάσιο, το οποίο εφάπτεται στο δυτικό άκρο του νοτίου τοίχου του ναού, διασώζεται σε όλο του το ύψος και είναι ένα από τα εντυπωσιακότερα του νησιού. Δυστυχώς, το σημαντικό αυτό μνημείο, το οποίο έχει κηρυχθεί ως «*προέχον βυζαντινό μνημείο*» από το 1925 (ΠΔ 18-2-1925 - ΦΕΚ 61/Α/12-3-1925), δεν έχει μελετηθεί ούτε από αρχιτεκτονικής ούτε από αρχαιολογικής απόψεως.

Ο μεσαιών διαστάσεων ναός ανήκει στον τύπο της μονόκλιτης ξυλόστεγης βασιλικής, με ημιεξαγωνική εξωτερικά κόγχη ιερού στα ανατολικά. Στην νότιο όψη του ενσωματώνει μορφολογικά στοιχεία της Ιταλικής Αναγέννησης και του Μπαρόκ, τα οποία του προσδίδουν ιδιαίτερο αισθητικό χαρακτήρα.

Εικ. 11. Αριστερά: Χάρτης της Κεφαλονιάς στον οποίο δηλώνεται η θέση του Αγίου Σπυρίδωνος. Δεξιά: αεροφωτογραφία του Κάστρου και του οικισμού του Αγίου Γεωργίου, στην οποία δηλώνεται η θέση του μνημείου (πηγή google earth).

Εικ. 12. *Η νότιος πλευρά του ναού (2012).*

Εικ. 13. *Η ανατολική και η νότιος πλευρά του ναού. Στο άκρο του νοτίου τοίχου διακρίνεται η πλάγια όψη του κωδωνοστασίου (2012).*

Στο μέσον περίπου της νοτίου πλευράς υπάρχει περίτεχνο θύρωμα μπαρόκ θύρωμα παρόμοιο με το κεντρικό θύρωμα της Ευαγγελιστριάς στο Κάστρο, της Αγίας Μαρίνας στους Σουλλάρους Παλικής και ενδεχομένως με το κατεστραμμένο ΝΔ. θύρωμα του καθολικού της Μονής Σισίων. Στο κέντρο του τυμπάνου της αετωματικής επίστεψης του θυρώματος, μέσα σε διακοσμημένο ορθογώνιο πλαίσιο, υπάρχει επιγραφή με χρονολογία 1744.

Εκατέρωθεν του κεντρικού θυρώματος και συμμετρικά τοποθετημένα ως προς αυτό υπάρχουν δύο τοξωτά παράθυρα με περίτεχνο πλαίσιο. Η ελεύθερη παραλλαγή στο θύρωμα των δύο παραθύρων της διακόσμησης του θυρώματος της εισόδου προσδίδει στην όψη ζωντάνια και κίνηση, χωρίς να διαταράσσεται η αρμονία και η ισορροπία του συνόλου. Η διάρθρωση της νοτίου όψεως συμπληρώνεται με δύο ακόμα μικρά τοξωτά παράθυρα για τον φωτισμό του ιερού και του γυναικωνίτη. Μία ακόμα θύρα στο δυτικό άκρο, μέσω της οποίας γινόταν η πρόσβαση στον γυναικωνίτη, είχε φραχθεί σε προγενέστερο στάδιο. Η πλευρά επιστέφεται από περίτεχνο κυματοφόρο λίθινο γείσο.

Εικ. 14. Το κεντρικό θύρωμα της νοτίου όψεως του ναού και παρακείμενο παράθυρο (2012).

Στην ανατολική πλευρά του ναού προεξέχει η κόγχη του ιερού βήματος ημιεξαγωνική εξωτερικά, ημικυκλική εσωτερικά. Τα μόνα ανοίγματα της πλευράς αυτής είναι ένα μικρό ορθογώνιο άνοιγμα στην κόγχη του ιερού και ένας στρογγυλός φεγγίτης στο τύμπανο της δίρριχτης στέγης. Τρεις οριζόντιες ταινίες και το γείσο της στέγης ολοκληρώνουν την διάρθρωση αυτής της πλευράς του ναού.

Η δυτική πλευρά έχει εν μέρει καταστραφεί. Στο μέσον της υπήρχε τοξωτή θύρα, η οποία έχει μερικώς διασωθεί. Η βόρεια πλευρά του ναού έχει σχεδόν ολοσχερώς καταρρεύσει, αν και από τα διαθέσιμα στοιχεία προκύπτει η ύπαρξη θύρας ακριβώς απέναντι από την είσοδο της νοτίου πλευράς.

Το εντυπωσιακό καμπαναριό, κατασκευασμένο με λαξευτή τοιχοποιία, εφάπτεται στον νότιο τοίχο του ναού, με αποτέλεσμα να δίδεται η εντύπωση ότι αποτελεί συνέχειά του. Λόγω του ύψους του διαιρείται σε τέσσερις – αντί τριών που είναι το σύνηθες – ζώνες, ενώ στο μέσο της κατώτερης ζώνης υπάρχει τοξωτό άνοιγμα (εικ. 1) που οδηγεί στο προαύλιο του ναού.

Εικ. 15. Απόψεις του κωδωνοστασίου από ΝΑ.(αριστερά, αρχείο Φωκά-Κοσμετάτου) και από ΝΑ (δεξιά, 2012).

Η χρονολόγηση του μνημείου, στο παρόν στάδιο της έρευνας, παραμένει προβληματική. Το 1648 ο ναός επισκευάστηκε και επεκτάθηκε ύστερα από σεισμό, ενώ παράλληλα αποφασίστηκε η μετατροπή του σε ενοριακό (Λειβαδά-Ντούκα 2000: 81). Επομένως, η γραμμένη αντίστροφα και πιθανόν ξανασκαλισμένη χρονολογία 1744 στο υπέρθυρο της νοτίου εισόδου συνδέεται μάλλον με μία νέα ανακατασκευή ή επιδιόρθωση του ναού. Το γεγονός ότι το παρόμοιο θύρωμα της Ευαγγελιστρίας μπορεί να χρονολογηθεί το 1702 (Τσιτσέλης 1960: 80, Μπιρμπίλη 1991: 191, σημ. 48) αφήνει ανοιχτό το ενδεχόμενο ο ναός στην παρούσα μορφή του να χρονολογείται στις αρχές του 18^{ου} αι., ενώ η πρώτη φάση κατασκευής του θα πρέπει να τοποθετηθεί αρκετά νωρίτερα.

Ο Άγιος Σπυρίδων εντάσσεται εμφανώς στο πνεύμα της αρχιτεκτονικής της Ιταλικής Αναγέννησης και του Μπαρόκ. Όμως, όπως συμβαίνει και με άλλους επτανησιακούς ναούς, όλα τα στοιχεία προσαρμόζονται στην κλίμακα και το πνεύμα του τόπου και *«αναπλάθονται και ξαναγεννιούνται κάτω από ένα νέο φως, με την υφή του εγχώριου υλικού για να διαμορφώσουν τις όψεις των Ελληνικών αυτών, φανατικά ορθόδοξων, ναών»* (Ζήβας 2002: 140).

Εικ. 16. Το εσωτερικό του ναού (2012).

7. Άγιος Σπυρίδων: Τεχνική έκθεση δομικής επικινδυνότητας (Γ. Θωμάς)

Ο Ι.Ν. Αγίου Σπυρίδωνος Κάστρου είναι αναμφισβήτητα ένα από τα σημαντικότερα και πλέον χαρακτηριστικά αρχιτεκτονικά μνημεία του νησιού. Η αξία του δεν εντοπίζεται μόνο σε σχέση με μνημεία της ίδιας εποχής, με τα οποία εμφανίζει μορφολογικές, οικοδομικές και άλλες συγγένειες, μα συνιστά ευρύτερη πολιτιστική αξία και κατ' απόλυτη έννοια. Προέχει λοιπόν η διάσωσή του.

Αναφερόμενοι ειδικά στο ζήτημα της δομικής κατάστασης του ναού, θα πρέπει κατ' αρχάς να επισημάνουμε την κρισιμότητά της, η οποία οφείλεται στις εκτενείς δομικές βλάβες. Οι σημαντικότερες βλάβες του φέροντος οργανισμού, δηλαδή ολόκληρου του κελύφους πρακτικά, εντοπίζονται στις καταρρεύσεις της στέγης και των τοίχων του, συγκεκριμένα του βόρειου και του δυτικού. Οι κατά χώραν ιστάμενοι τοίχοι του, ο νότιος και ο ανατολικός, ναι μεν δεν έχουν καταρρεύσει έως σήμερα, όμως εμφανίζουν μεγάλη τρωτότητα ως προς αυτήν την κατεύθυνση. Τούτο εξηγείται αφενός από την κατάλυση των εγκαρσίων δεσμεύσεων με στοιχεία ακαμψίας (που εδώ ήταν οι απολεσθέντες τοίχοι), αφετέρου από τις ρωγμές που διατρέχουν τις επιφάνειες της λιθοδομής. Θα ήταν κοινός τόπος να αναφερθεί η εξαιρετικά μεγάλη σεισμική επικινδυνότητα της περιοχής, που αφορά ούτως ή άλλως όλα τα μνημεία της Κεφαλονιάς, εφόσον το νησί κατατάσσεται στη ζώνη ΙΙΙ σεισμικής επικινδυνότητας κατά τον Αντισεισμικό Κανονισμό. Εάν στα ανωτέρω προστεθούν οι κίνδυνοι που μπορεί να προέλθουν από τη δράση και άλλων φθοροποιών παραγόντων (ισχυρών ανεμοφορτίσεων, κεραυνοπληξιών, λιθοθηρίας, υγρασίας, φθοράς των υλικών, ανεξέλεγκτης βλάστησης κλπ), σκιαγραφείται εντονότερα η πραγματική κατάσταση επικινδυνότητας.

Θα ήταν σκόπιμο αρχικά να υποστυλωθούν και να αντιστηριχθούν (παθητικά) τα ετοιμόρροπα στοιχεία του ναού, μέχρι να αναληφθεί δράση για την αποκατάστασή του. Η κατάσταση του μνημείου επιβαρύνθηκε ακόμα περισσότερο μετά τους πρόσφατους σεισμούς (2014), και για τον λόγο αυτό το ΥΠΠΟ έλαβε προσωρινά μέτρα προστασίας του.

8. Ενδεικτική Βιβλιογραφία

- Ζήβας, Δ. 2002. *Η αρχιτεκτονική της Ζακύνθου, από τον ΙΣΤ΄ μέχρι τον ΙΘ΄ αιώνα*. Αθήνα: Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας.
- Λειβαδά-Ντούκα, Ε. 2000. *Το κάστρο του Αγίου Γεωργίου Κεφαλληνίας. Ιστορία – περιγραφή χώρου – λαογραφία – πολιτισμός*. Αργοστόλι: Οδύσσεια.
- Μπεριάτος Η. 1992. Η παραδοσιακή θρησκευτική αρχιτεκτονική στην Κεφαλλονιά. Συμβολή στη μελέτη της πολιτισμικής γεωγραφίας των Ιονίων Νήσων, *Αρχαιολογία* 45: 35-41.
- Μπιρμπίλη Αργυροπούλου, Α. 1991. Μονή Σισίων Κεφαλονιάς, στο Γ.Ν. Μοσχόπουλος (επιμ.) *Πρακτικά του Ε΄ διεθνούς πανιονίου Συνεδρίου (Αργοστόλι-Ληξούρι, 17-21 Μαΐου 1986)*, τόμος 3, σελ. 179-212. Αργοστόλι: Εταιρεία Κεφαλληνιακών Μελετών.
- Τσιτσέλης. Η. 1960. *Κεφαλληνιακά Σύμμικτα*. Αθήνα: Τύποις Μηνά Μυρτίδη.
- Φωκάς-Κοσμετάτος, Κ.Π. 1962. *Κεφαλληνιακά Β΄, Αρχιτεκτονικά*. Αθήνα: Ίδρυμα Φωκά-Κοσμετάτου.
- Φωκάς-Κοσμετάτος, Ν. 1966. *Το κάστρο του Αγίου Γεωργίου Κεφαλληνίας. Η παλαιά πρωτεύουσα της νήσου*. Αθήνα.

Οι Συγγραφείς

Ο Δρ. **Κωνσταντίνος Κουτσαδέλης** γεννήθηκε στην Αθήνα το 1980. Σπούδασε αρχαιολογία στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και στο Πανεπιστήμιο του Cambridge, όπου ολοκλήρωσε τις μεταπτυχιακές του σπουδές και εκπόνησε την διδακτορική του έρευνα με θέμα τις πρακτικές ταφής στην νεολιθική Σύρο-Παλαιστίνη. Εργάζεται στην Υπηρεσία Συντήρησης Μνημείων Ακρόπολης και είναι συνεργάτης της Ελληνικής Εταιρείας Περιβάλλοντος και Πολιτισμού. Έχει συμμετάσχει σε ανασκαφές θέσεων στην Κύπρο (Καντού-Κουφόβουνος) και στην Τουρκία (Çatal Höyük) και έχει γράψει το βιβλίο *Mortuary Practices in the Process of Levantine Neolithisation* (Oxford, BAR).

Ο Δρ. **Γεράσιμος Θωμάς** γεννήθηκε στην Καρδίτσα το 1978. Είναι διπλωματούχος πολιτικός μηχανικός του ΕΜΠ, κάτοχος μεταπτυχιακού διπλώματος ειδίκευσης στην «Συντήρηση και αποκατάσταση ιστορικών κτηρίων και συνόλων» και διδακτορικού διπλώματος της Σχολής Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ με θέμα «Αρχαίες οχυρώσεις στην Κεφαλονιά», καθώς και διπλωματούχος ζωγράφος της ΑΣΚΤ. Έχει εργασθεί ως μηχανικός σε αναστηλωτικά έργα σε όλη την Ελλάδα, συμμετείχε στο έργο μεταφοράς των γλυπτών από το παλαιό στο νέο Μουσείο Ακρόπολης, και είναι συμβασιούχος διδάσκων στην ΑΣΚΤ και στο ΕΚΠΑ, στο πρόγραμμα «Ακαδημία Πλάτωνος – Η Πολιτεία για τον Πολίτη».